

Misir xalq mahnıları ərəb dünyasının Şərqində və Qərbində...

Bu mahnıların əsas xarakterik cəhətləri

Zedan Mona Abdel-ghany qızı
Üzeyir Hacıbəyli adına Bakı Musiqi Akademiyasının doktorantı
zedanmona@gmail.com

“ Uca Allahın bəxş etdiyi bol nemətlər bu zəngin torpaqda tərtəmiz, saf milli ruh-dan süzülüb gələn, sadəliyi, axıcılığı, şişirliyi ilə min illərdir qəlbləri rıqqətə gətirən Misir xalq mahnıları...”

Sadə quruluşu, emosional axıcılığı, qəlbəyatımlığı ilə fərqlənən Misir xalq mahnıları bir neçə səs dərəcəsi və ya not üzərində qurulmuşdur. Körpələrin beşiyi başında, davalərin otlaqlara qovulması, pambıq yığıcı, taxıl biçini, tarlaların şadufıa suvarılması, dəyirmanında buğda üyütmə və digər kənd təsərrüfatı işləri zamanı zümzümələnən, şənliklərdə və uşaq oyunlarında ifa olunan bu mahnılar

müəyyən bir ritm və hərəkətlə bağlı olmayıb, bir və ya iki not üzərində qurulur və aydın, müntəzəm ritmlə vurulan çapıqla müşahidə olunur. Bu mahnılardakı melodiyalar çox axıcı və sadə olduğundan, onların ifası üçün xüsusi hazırlıq, peşakar təhsil və müəyyən sənətkarlıq keyfiyyətlərinə malik olmaq vacib deyil və elə buna görə də bu mahnılar həmi tərəfindən ifa edilir.

“ Misir xalq mahnıları sanki xüsusi professional bir inkişaf yolu keçmiş, zaman-zaman ayrı-ayrı tərəqqi mərhələlərini arxada qoyaraq daha mükəmməl melodik quruluşla malik olmuşdur. Qeyd olunan bu fikri yeddi-səkkiz not üzərində – tam və bitkin musiqi oktavasına əsaslanan xalq mahnılarının özü ayarı şəkildə sübut edir (6, s.11).

Misir xalq mahnılarının əksəriyyəti ərəb musiqisində mövcud olan Bayatı, Rast, Acam və Nəhavənd kimi əsas ərəb ladlarından birinin üzərində qurulur. Bu hal Misirin, demək olar bütün regionlarında – xüsusilə, Nil çayı deltasında yerləşən bölgələrdə və Əs-Səiddə müşahidə olunsada, onun bəzi bölgələrində fərqli hallara də rast gəlmək mümkündür. Belə ki, Nubada mövcud olan xalq mahnıları Sudan xalq mahnılarında təsadüf olunan bəspillili qam-ma üzərində qurulur. Şərqi və Qərbi Səhrada, vahələrdə, eləcə də Matruhda yaşayan Misir badavilərinin xalq mahnıları da həmin ladlar üzərində qurulsa da, burada qeyd edilən regionlara xas xüsusiyyətlər və üzərində Afrika təsiri aydın şəkildə hiss olunan Nuba ritmləri də yox deyildi (3, s.21).

Misir xalq mahnılarının ən mühim xüsusiyyəti onların əksər forma və növlərinin kollektiv şəkildə səsləndirilməsindən ibarətdir.

Bir neçə nəfərin iştirakı ilə səsləndirilən mahnıların ifası zamanı bəzi mühim xüsusiyyətlər diqqətimizi cəlb edir.

Xalq mahnılarının ifaçıları bəzən biri solist olmaqla iki qrupa bölünərək, ifa etdikləri mahnını deyişmə-dialoq şəkildə səsləndirirlər. Solist mahnının əsas hissəsini ifa etdiyi halda, qrup ifaçılar mahnının nəqarət hissəsini təkrar edirlər (1, s.15).

Hər hansı bir xalq mahnısının xorla ifası zamanı qruplardan biri ifaya xüsusi kolorit verən çox mühüm bir rolü öz üzərinə götürərək, lazımı məqamlarda “Allah-Allah”, “Ye Salam”, “Ye vala”, “Salli” və sair kimi sözləri təkrar etməklə və ya çapıqla çalaraq “Ah”, “Yah”, “Yuh”, “Huh”, “Ay-Ay”, “Hey” və s. deməklə, musiqi mətninin və ritmin bitkinliyinə çalışır. Qeyd edək ki, bu heç bir konkret mənə kasb etməyən, əsas mövzu ilə heç bir bağlılığı olmayan bu ifadələr əksər hallarda mahnı-musiqi misralarının sonunda işlənməklə, kiçik zaman fasiləsi ilə müşayiət olunan boşluqları doldurur (2, s.39).

Sadə misirli müəyyən bir əmək fəaliyyəti – məsələn, şadufıa tarla suvarma və ya danlı bitkilərin döyülməsi ilə məşğul olarkən, ruhunun sakitləşməsi, əzələlərin dincəlməsi, yorğunluğunun çıxması məqsədi ilə fərdi şəkildə ifa etdiyi mahnı heç bir kənar ritmlə müşahidə olunmadan oxuyur. O öz səs diapazonu və imkanlarına əsaslanaraq, mahnını gördüyü iş sürət və ya langliklə icra etməsindən asılı olmayaraq, melodiyə ifadələri arasındakı ritmik məsafə və boşluqları sərbəst sürətdə təyin edərək – tam müstəqil şəkildə ifa edir.

Misir xalq mahnılarının müşayiət edən ritmlərə gəldikdə, bunlar Afrika qitəsində bu ölkənin coğrafi mövqeyi, başqa sözlə, onun bu “qara qitə”nin mərkəzinə yaxın

yerləşməsi ilə xarakterizə olunur. Qeyd etmək lazımdır ki, canlı, aydın hərdən bəzi çətinliyi və rəngarənglikləri diqqəti cəlb edən Afrika ritmləri – onların yaradıldığı müxtəlif zərb alətlərinin forma, ölçü və səslərinin təbiəti ilə sıx bağlıdır. Ümumiyyətlə, Misirdə xalq mahnılarının müşayiət edən ritmlər çox müxtəlif formalarda təzahür edir. Hər şeydən əvvəl, ritmlərin yaradılmasında dəf və baraban kimi zərb alətlərinin hər hansı bir növünü qeyd edə bilərik. Xüsusi vurğulamaq lazımdır ki, xalq mahnılarının müşayiət edən ritmlər bu mahnıların özələrinin quruluşunda böyük rol oynayır. Qeyd olunan bu iki musiqi aləti olmasa, o zaman ritmik müşahidə funksiyasını döyəclənən soyaqlar və ya fincanlar, yaxud, stul və stollar, üzü üstə çevrilmiş layanlar yerinə yetirir. Əgər bunlar da olmasa, ifa edilən mahnılar çapıqla müşayiət olunur.

Ağır ritm – zərb aləti dəfin mərkəzinə, xaffi ritm isə onun kənarlarına döyəclənməklə yaranır (6, s.14).

Nuba regionu və badavilərin yaşadığı ərazilərdəkindən başqa, bütün MƏR-də istifadə olunan ritmlərin hamısı 2 qat ritmlərdir. Bunlar yalnız dum və takdan ibarətdir. Nədir hallarda üçqat ritmlərə də rast gəlmək mümkündür ki, bunlar bumb və duveykdan kanara çıxır. Musiqi parçasının əvvəlindən sonuna kimi, melodiyə yeganə bir ritmə əsaslanır. Nuba və Asuan regionuna gəldikdə isə, burada xalq musiqilərinin ifası zamanı Misirdə istifadə olunan ritmlərdən fərqli, Afrika musiqisinə xas səciyyəvi çətin və mürəkkəb ritmlərə üstünlük verilir. Bununla bəhom, çoxsaylı ritm formalarının mövcudluğu da diqqəti cəlb edir. Nil çayı deltasında yerləşən regionlarda və Səiddə asan, aydın ritm orta dərəcədədir. Amma Nuba regionu üçün asan və aydın ritmlərin mövcud olması demək olmaz. Belə ki, adı çəkilən bölgədə ritmlər mürəkkəb və çətindir.

Misir Ərəb Respublikasının, xalq mahnılarının ifası baxımından başqa ölkələrdən fərqləndirən bir xüsusiyyət də ondan ibarətdir ki, burada həmin mahnıları heç bir musiqi aləti müşayiət etmir. Xalq mahnılarının yalnız müğənninin səsi vasitəsi ilə – solo səsləndirilir. Deməli, xalq mahnıları tək ilə ritmlərlə müşayiət olunur. Dəf, Tablil, Ney, Rababa, Kamaçça, Ud, Ərgül, Sullamiyyə, Mizmar, Xəmsiyyə, Simsiyyə və digər xalq çalğı alətləri musiqi təhsili olan sənətkar-müğənniləri müşayiət edir.

Qeyd edək ki, XX əsrin altıncı illərindəki burada xalq mahnıları yalnız müxtəlif kənd təsərrüfatı və mədəniyyətə məşğul olan kəndlilər çəbantar yaşatmışlar. Qeyd edilən tarixdən başlayaraq, bu qəbil mahnıların yaradılma və tədqiq sahəsi ilə peşəkarlar: sənətsünaslar, folklorşünaslar digər ixtisaslı kadrlar məşğul olmağa başladılar, Misirdə xalq mahnılarının toplanması, araşdırılması və öyrənilməsi missiyasını öz üzərinə götürən böyük mərkəzlər inşa olundu (7, s.26; 42).

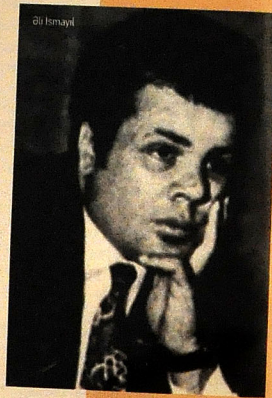
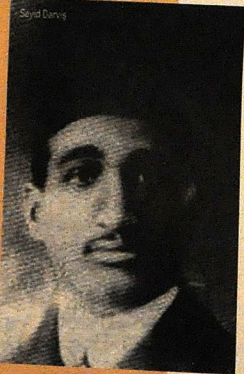
Qeyd etdiyimi kimi, Misir xalq mahnıları elə bir qiymətli qaynaqdır ki, həmin misirli musiqişünaslar, ham da dünyanın bir çox ölkələrində incəsənətin müxtəlif sahələrini təmsil edən çox böyük həvəsli öz əsərlərində bu xalq yaradıcılığı nümunələrindən istifadə edirlər (5, s.61). Bu qiymətli xalq xəzinəsinin məşhur sənətkarların yaradıcılıqlarında tutduğu mövqeyi iki region üzrə nəzərdən keçirək:

1. Ərəb Məşriqi. Əvvəlcə bu regionda xalq xəzinəsinin mühüm qollarından biri olan və tez-tez mürcəat olunan xalq mahnılarında bir neçə nümunəyə nəzər salaıq. Bunlara ən parlaq nümunə kimi Əbu-Bəkr Xeyratının "İngiləbin orkestri", Atayya Şəraranın "İskandariyyənin və Qahirənin gecələri", Əli İsmayılın "Məkan", "Karnakda aşk" və Fuad Əl-Zahirinin "Vadiyə mübarizə" bədii filmlərini misal göstərə bilərik.

Bu məqamda dünyasını dəyişmiş bəstəkar Seyid Dərvişin xalqın ağır həyat şəraitini, düçar olduğu zülmə və təzyiqlərə müqavimət göstərmək və ya etiraz etmək iqtidarında olmadığını ehtiva edən ictimai buxovlardan azad bir cəmiyyət arzusunun əks etdirən "Ya əbləh Zəğlül" mahnısını xüsusilə qeyd etmək lazımdır. Seyid Dərvişin bəstələdiyi bu mahnı, digər çoxsaylı xalq mahnıları kimi, Misirdə hər zaman səsləndirilir. Qeyd edək ki, bu mahnı Səd Zəğlül sür-gündən qayıtdıqdan sonra məhz müəllif tərəfindən onun şərəfinə ifa edilmişdir. S.Dərvişin bu qəbildən olan digər bəstəsi ölkədəki ağır iş şəraitini və zülmün ağır məşəqqətlərindən doğan acı həyat yaşamağa məhkum sadə insanlar haqqında olub "Əl-halva di" adlanır.

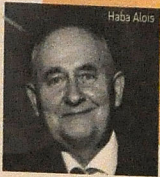
S.Dərvişin bəstələdiyi xalq mahnıları Misir Ərəb Respublikasında və onun hüddüdlərindən kənarında böyük bir rezonansa səbəb oldu və hətta Livandan olan Rəhbəni qardaşları bu mahnıların orkestrəvokasını edərək onların bütün Ərəb dünyasında yayılmasını təmin etdilər (4, s.7; 9).

2. Ərəb məğribi. Məşhur piano ifaçısı və görkəmli folklorşünas-alim B.Bartok (1881-1945) yazdığı ki, bütün müasir musiqi əsərlərinin əsasını xalq musiqiləri və mahnıları təşkil edir. (S.Frigyes 1959 p 150). Bu ürəkli folklorşünasın bütün həyatını xalq yaradıcılığına və onun tədqiqinə sərf etməsi sonda Macar, Slovakiya və Rumın xalqlarının 600-dən artıq xalq mahnısını özündə ehtiva edən külliyyatın işıq üzə görməsinə nəticələndi. Öz həmkarları ilə bir sahədə yorulmadan çalışan B.Bartok, 1913-cü ildə Afrika qitəsinə səyahət edərək Ərəb xalqlarının həyatını əks etdirən folklor nümunələrini

tədqiqi ilə də yaxından məşğul olmağa başladı. 1924-cü ildə Macar xalq musiqisi ilə bağlı çox mühüm tədqiqat əsərlərinin nəşri isə bu görkəmli alimə dünya şöhrəti gətirdi.

Məşhur "Ana" operasının müəllifi – Çex bəstəkarı H.Alois (1893-1973) mənsub olduğu xalqın xalq mahnılarının xüsusi özəlliyinə malik olmasının mahnılarda bütün dünyada qəbul olunan fərqli bir qammanın olduğunu sezərək, yeni bir piano ixtira etdi. Bu pianonun özünəməxsusluğu, həm də bütün dünyada mövcud olan qamma ladlarından fərqli ladlara malik olmasıdır (7, s.28). *

Ədəbiyyat

1. FA. Əl-Sanfavi. Xalq musiqisi ənənələrinin tədqiqinə giriş: Folklor ifası (A). Şəhzadə nəşr işləri üzrə Baş İdarə. Qahira – 2000.

1- فتى عبد الهادى الصنفوى. مدخل إلى دراسة المألوات الشعبية الغنائية-الفلكلور الغنائى (أ)، الهيئة العامة لشئون المطابع الأميرية، القاهرة، 2000.

2. L.F.Cabravi. Xalq mahnıları və onun uşaqların musiqi zövqünün formalaşmasında rolu. Musiqi təhsil fakültəsi, Helvan Universiteti. Qahira – 1979.

2- لندا فتح الله جبروى. الأغنية الشعبية ودورها فى تنمية الطفل، كلية التربية الموسيقية، ح حلوان، القاهرة، 1979م.

3. M. Əl-Cövheri. Xalq irsinə giriş, "Musiqi mədəniyyəti" jurnalı. Qahira – 2014.

3- محمد الجوهري. مقدمة فى التراث الشعبى، مجلة الثقافة الشعبية، القاهرة، 2014م.

4. M. Ə. Həmad. Seyid Dərvi – Həyatı və nəğmələri. Yaradıcılıq və nəşr üzrə Misir Baş İdarəsi. Qahira – 1970.

4- محمد على حماد. سيد درويش حياة ونغم، الهيئة المصرية العامة للنشر، القاهرة، 1970م.

5. M.Imran. Misir xalq musiqisinə dair incəsənət silsiləsi: nəzəri hissə və praktiki tətbiq. Aila kitabxanası. Hamı üçün qiraət. Qahira – 2006.

5- محمد عمران. سلسلة الفنون فى الموسيقى الشعبية المصرية، مكتبة الأسرة، القراءة للجميع، القاهرة، 2006م.

6. M. Qabil. 20-ci əsrdə Misir ifa ensiklopediyası, Misirlilər seriyası, 139-cu say. Kitablər üzrə Misir Baş İdarəsi. Qahira – 1999.

6- محمد قابيل. موسوعة الغناء المصري فى القرن العشرين، سلسلة المصريين، العدد 139، الهيئة المصرية العامة للكتاب، القاهرة، 1999م.

7. M.K. Əl-Xoləi. Şərq musiqiçisi. "İnkışaf matbəəsi". Qahira – 1932.

7- محمود كامل الخولى. الموسيقى الشرقى. مطبعة التقدم، القاهرة، 1932م.

Резюме

В статье повествуется о путях развития египетской народной песни. Египетская песня в начале своего генезиса строилась на основе одной—двух нот. Но в результате развития приобрела более совершенный мелодический строй. Фольклорные песни в Египте строятся на основе одного из основных арабских ладов: Баяты, Раст, Аджам, Наваһанд. Однако в них так же прослеживаются и нубийские ритмы.

Ключевые слова: Египетские народные песни, Баяты, Раст, Аджам, Наваһанд, Бубен, ударные инструменты.

Summary

The article tells about the development of the Egyptian folk song. In the beginning of the genesis Egyptian song was based on one or two notes. But as a result of development has acquired more sophisticated melodic structure. Folk songs in Egypt are based on one of the main Arab Frets: Bayati, Rast, Ajam, Nahvand. However, Nubian rhythms also can be traced.

Key words: Egyptian folk songs Bayati, Rast, Ajam, Navahand, Tambourine, Percussion instruments.